

SARS-COV-2 Η σωματική και ψυχική επίπτωση στους επαγγελματίες υγείας

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Φοιτήτριες:

Εμμανουέλα Κρητικάκη

Νίκη Πετράκη

Επιβλέπων καθηγητής:

Δρ. Νικόλαος Ρίκος

Επίκουρος Καθηγητής

ΗΡΑΚΛΕΙΟ-ΜΑΙΟΣ 2021

SARS-COV-2 Η σωματική και ψυχική επίπτωση στους επαγγελματίες υγείας

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Φοιτήτριες:

Εμμανουέλα Κρητικάκη

Νίκη Πετράκη

Επιβλέπων καθηγητής:

Δρ. Νικόλαος Ρίκος

Επίκουρος Καθηγητής

Ηράκλειο, Μάιος 2021

Τμήμα Νοσηλευτικής

Σχολή Επιστημών Υγείας

Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο

«SARS-COV-2 The physical and mental impact on health professionals»

BACHELOR THESIS

Students:

EmmanoyelaKritikaki

Niki Petraki

Suervisor:

Dr. NikosRikos

Assistant Professor

Heraklion, May 2021

Department of Nursing

Faculty of Health Sciences

Hellenic Mediterranean University

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της πτυχιακής μας εργασίας, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μας, κύριο Νικόλαο Ρίκο, για την αμέριστη καθοδήγηση, τη βοήθεια και την εμπιστοσύνη που μας παρείχε όλο αυτό το χρονικό διάστημα. Καθώς επίσης τους γονείς και φίλους μας για την συμπαράσταση και την υπομονή τους καθόλη τη διάρκεια της συγγραφής της πτυχιακής μας εργασίας και γενικότερα των σπουδών μας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	7
	Ευρετήριο πινάκων	7
	Ευρετήριο σχημάτων	7
	Ευρετήριο συντομογραφιών	8
	ΠΕΡΙΛΗΨΗ	9
	Περίληψη	9
	Abstract	10
A.	ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	11
	SARS-COV-2	11
	▪ Εμφάνιση – Επιδημιολογία	11
	▪ Προέλευση	11
	▪ Φυσιοπαθολογία	11
	▪ Μετάδοση	12
	▪ Ανίχνευση	12
	▪ Πρόληψη – Προστασία πληθυσμού	12
	▪ Θεραπεία	12
	Επαγγελματική Εξουθένωση	13
	▪ Προέλευση	13
	▪ Ορισμοί	13
	Εξουθένωση επαγγελματιών υγείας	13
	▪ Εξάντληση Υγειονομικών	13
	▪ Συμπτωματολογία	14
	▪ Παράγοντες Κινδύνου	14
	▪ Επιπτώσεις	14
	▪ Αντιμετώπιση	14
	Επίπτωση νόσου στο σύστημα υγείας	15
	▪ Συνέπειες	15
	▪ Εφαρμογές διαχείρισης	15
	▪ Επιπτώσεις στους επαγγελματίες υγείας	15
B.	ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	17

	Σκοπός	17
	Μεθοδολογία Αναζήτησης / Ανασκόπησης βιβλιογραφικών πηγών	17
	Υλικό- Μέθοδοι	18
	Κριτήρια επιλογής -αποκλεισμού άρθρων	18
	Θέματα βιοηθικής και εχεμύθειας	19
Γ.	ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	20
	Αποτελέσματα αναζήτησης	20
	Ταξινόμηση ερευνών (θέμα, συγγραφέας, είδος, πηγή)	21
	Συνοπτική καταγραφή χαρακτηριστικών επιλεγμένων ερευνών	23
	Εργαλεία μέτρησης των σωματικών και ψυχικών επιπτώσεων από τις έρευνες της ανασκόπησης	32
Δ.	ΣΥΖΗΤΗΣΗ	33
	Συζήτηση	33
	Προτάσεις για παρέμβαση	34
	Συμπεράσματα – Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα	35
Ε.	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α	37
	Βιβλιογραφία	
	▪ Ελληνική	37
	▪ Αγγλική	37
Ε.	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β	41
	Άδεια εκπόνησης πτυχιακής εργασίας (ΕΛΜΕΠΑ)	41

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

ΠΙΝΑΚΩΝ ,ΣΧΗΜΑΤΩΝ & ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΠΙΝΑΚΩΝ		
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.	Ταξινόμηση μελετών βάσει τη θεματολογία	21
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.	Ταξινόμηση σύμφωνα με τους συγγραφείς και το είδος της μελέτης	22
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.	Ταξινόμηση σύμφωνα με τις βάσεις δεδομένων	22
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.	Σύνοψη επιλεγμένων μελετών (ανασκοπήσεις)	24
ΠΙΝΑΚΑΣ 5.	Σύνοψη επιλεγμένων άρθρων απο διεθνή επιστημονικά περιοδικά	27
ΠΙΝΑΚΑΣ 6.	Σύνοψη επιλεγμένων μελετών (ερευνητικές εργασίες)	29
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.	Εργαλεία αξιολόγησης συμπτωμάτων απο τις εργασίες της ανασκόπησης	32

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΣΧΗΜΑΤΩΝ		
Σχήμα 1	Διάγραμμα ροής συστηματικής ανασκόπησης	20

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΑΓΓΛΙΚΕΣ

DASS : Depression Anxiety Stress Scale

MBI: Maslach Burnout Inventory

HCW: Health Care Worker

WHO: World Health Organization

UW: Usual Ward

FL: Front Line

BO: Burnout

PTSD: Post-Traumatic Stress Disorder

PSS: Professional Quality of Life Scale

ProQoL: Professional Quality of Life Scale

PHQ: Patient Health Questionnaire

GAD: Generalized Anxiety Disorder scale

CS : Compassion Satisfaction

ST : Secondary Traumatization

STAI-S: State-Trait Anxiety Inventory—State form

IES-R: Impact of Event Scale -Revised

SWLS: Satisfaction with Life Scale

CBI: Copenhagen Burnout Inventory

BRS: Brief Resilience Scale

ISI: Insomnia Severity Index

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ

ΜΑΠ: Μέτρα Ατομικής Προστασίας

ΠΟΥ: Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας

ΕΟΔΥ: Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Εισαγωγή: Η νόσος του κοροναϊού (covid-19) είναι μία πρόσφατα αναδυόμενη και συνεχώς επεκτεινόμενη ασθένεια που έχει καταβάλει κάθε σύστημα υγείας παγκοσμίως και κατ' επέκταση τους επαγγελματίες και υποστηρικτές του. Μέσα από τη συγκεκριμένη βιβλιογραφική ανασκόπηση γίνεται προσπάθεια αναγνώρισης των ψυχικών και σωματικών επιπτώσεων και της επαγγελματικής εξουθένωσης του ιού SARS-COV-2 στους επαγγελματίες υγείας.

Σκοπός: Σκοπός της παρούσας ανασκόπησης είναι η διερεύνηση της σωματικής και ψυχικής επίπτωσης του SARS-COV-2 στους επαγγελματίες υγείας.

Μεθοδολογία: Διεξήχθη συστηματική ανασκόπηση της βιβλιογραφίας στην ελληνική και στην αγγλική γλώσσα, στις ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων Pubmed και Google Scholar, χρησιμοποιώντας τις λέξεις κλειδιά «Σύνδρομο Επαγγελματικής Εξουθένωσης», « Επαγγελματίες Υγείας», «Ψυχική Υγεία», «Σωματική Υγεία», «Επαγγελματική Εξάντληση», «Επαγγελματική Ικανοποίηση», «Πανδημία Κοροναϊού», «Εργασιακό Στρες». Τέθηκαν χρονικοί περιορισμοί (2019-2020). Τελικά η ανασκόπηση περιλάμβανε 15 μελέτες.

Αποτελέσματα: Από την ανασκόπηση εντοπίστηκε ότι η νόσος του κοροναϊού 2019 επέβαλε έντονες πιέσεις στην ψυχολογική και σωματική ευημερία των επαγγελματιών υγείας, με αποτέλεσμα την εμφάνιση συμπτωμάτων όπως άγχος, stress, κατάθλιψη, κόπωση, εξάντληση και σύνδρομο επαγγελματικής εξουθένωσης σε μεσαία προς υψηλά ποσοστά σε όλες τις περιπτώσεις. Η ανάλυση των συμπτωμάτων στην πλειοψηφία των ερευνών έδειξε υψηλότερο άγχος και επικράτηση κατάθλιψης μεταξύ γυναικών, νοσοκόμων και ανταποκριτών πρώτης γραμμής σε σχέση με τους άνδρες, τους γιατρούς και τους εργαζόμενους στη δεύτερη γραμμή.

Συμπέρασμα: Η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας αποκάλυψε συνεχείς αναφορές στρες, άγχους, εξουθένωσης και καταθλιπτικών συμπτωμάτων στους επαγγελματίες στο χώρο της υγείας. Χρειάζεται λοιπόν μία εκτενέστατη αξιολόγησή τους, δημιουργώντας έτσι την ανάγκη ανάπτυξης και παροχής υποστηρικτικών -ψυχολογικών παρεμβάσεων, οι οποίες θα μειώνουν τον αρνητικό αντίκτυπο της πανδημίας για του HCW.

ABSTRACT

Introduction: Corona virus (covid-19) is a newly emerging and ever-expanding disease that has plagued every health system worldwide and consequently its professionals and advocates. Through this literature review, an attempt is made to identify the mental and physical effects and burnout of the SARS-COV-2 virus in health professionals.

Aim: The aim of this study is to investigate the physical and mental impact of SARS COV-2 on health professionals.

Method: Systematic review of the literature in Greek and English, was conducted in the online databases Pubmed and Google Scholar, using the keywords "Health Professionals", "Mental Health", "Professional Exhaustion", "Corona Pandemic", "Work Stress". Time limits were set (2019-2020). Finally, the review included 15 studies.

Results: The review revealed that coronary heart disease 2019 put intense pressure on the psychological and physical well-being of health professionals, resulting in symptoms such as anxiety, stress, depression, fatigue, exhaustion and burnout syndrome in moderate to high rates in all the cases. The analysis of symptoms in the majority of surveys showed higher stress and prevalence of depression among women, nurses and front-line correspondents than men, doctors and front-line workers.

Conclusions: A review of the literature revealed continuous reports of stress, anxiety, exhaustion and depressive symptoms in health professionals. An extensive evaluation is therefore needed, thus creating the need to develop and provide supportive-psychological interventions, which will reduce the negative impact of the pandemic on HCW.

ΓΕΝΙΚΟΜΕΡΟΣ

SARS- COV-2

Εμφάνιση - Επιδημιολογία

Στα τέλη Δεκεμβρίου του 2019 εμφανίστηκαν μερικές ομάδες ανθρώπων στην υγειονομική περιφέρεια του Wuhan, στην Κίνα με ένα είδος πνευμονίας, άγνωστης αιτιολογίας όπου και τελικά αναγνωρίστηκε ως ένα νέο παθογόνο των RNA betacoronavirus. Έτσι λοιπόν η πρώτη καταγραφή του ιού SARS- COV-2 από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (ΠΟΥ) αναφέρθηκε στις 31 Δεκεμβρίου του 2019, όπου και εξαπλώθηκε με ραγδαίους ρυθμούς σε όλο τον κόσμο, επηρεάζοντας κάθε υγειονομικό σύστημα και έχοντας φτάσει πλέον σε πανδημικής αναλογίες. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) στις 11 Μαρτίου του 2020 κήρυξε το ξέσπασμα της πανδημίας του COVID 19, όπου και μέχρι το τέλος του έτους υπήρξαν πάνω από 79εκατομμύρια αναφερόμενες περιπτώσεις και πάνω από 1,7 εκατομμύρια θάνατοι σε παγκόσμιο επίπεδο. Έως σήμερα τα επιβεβαιωμένα κρούσματα ξεπερνούν τα 151 εκατομμύρια και οι θάνατοι τα 3 εκατομμύρια (έως της 2 Μαΐου). Ειδικότερα στον Ελλαδικό χώρο σύμφωνα με τον ΕΟΔΥ τα επιβεβαιωμένα κρούσματα ξεπερνούν τις 345 χιλιάδες και οι θάνατοι τις 10 χιλιάδες (έως της 1 Μαΐου),(WHO 2020;Wu 2020; ΕΟΔΥ 2020).

Προέλευση

Η νόσος του κοροναϊού 2019 (COVID 19) είναι μία ασθένεια, ζωονοσολογικής προέλευσης, με πιθανά σενάρια που μπορούν να εξηγήσουν εύλογα την προέλευση του ιού SARS- COV-2. Αυτά κυρίως αναφέρονται στην μεταφορά του κοροναϊού από πηγές ζώων (πιθανότητα νυχτερίδων), μετά από μεταλλάξεις, παρεμβολές και γενικά μετά από μία φυσική εξελικτική διαδικασία και αποκτώντας έτσι γονιδιωματικά χαρακτηριστικά, όπου μέσω της προσαρμογής του ιού, κατάφεραν να μεταδοθούν στον άνθρωπο και να παράγουν ένα αρκετά μεγάλο αριθμό περιπτώσεων- κρουσμάτων, ώστε να ενεργοποιηθεί το σύστημα παρακολούθησης όπου και τα εντόπισε. Ο ιός SARS- COV-2 είναι γενετικά παρόμοιος με τους κοροναϊούς που προκάλεσαν το σοβαρό οξύ αναπνευστικό σύνδρομο (SARS) και το αναπνευστικό σύνδρομο της Μέσης Ανατολής (MERS), μόνο που ο SARS- COV-2 φαίνεται να έχει μεγαλύτερη μεταδοτικότητα αλλά χαμηλότερη παθογένεια από τους δύο προηγούμενους, (Andersen K. et al 2020; Giorgi J. Et al 2020).

Φυσιοπαθολογία

Η νόσος COVID 19 είναι μία μολυσματική και μεταδοτική ασθένεια που χαρακτηρίζεται ως ένα σοβαρό οξύ αναπνευστικό σύνδρομο και το οποίο προκαλείται από μόλυνση από τον ιό SARS- COV-2. Η μόλυνση μπορεί να είναι ασυμπτωματική ή και συμπτωματική όπου ανάλογα με τη βαρύτητα/σοβαρότητα τους, χωρίζονται στις παρακάτω δύο κυρίες κατηγορίες:

- σε ήπια έως μέτρια συμπτώματα όπου περιλαμβάνουν : ξηρό βήχα, πυρετό μεγαλύτερο από τους 37,8 ° C, λήθαργο, κόπωση, μυϊκοί πόνοι, απώλεια αίσθησης οσμής και γεύσης και σπανιότερα γαστρεντερικές ενοχλήσεις , τα οποία αποτελούν και τα χαρακτηριστικά που αναφέρουν συχνότερα οι ασθενείς
- αλλά και σε σοβαρότερα συμπτώματα όπως είναι: η δύσπνοια σε ηρεμία, απώλεια όρεξης, αυξημένος αναπνευστικός ρυθμός (>20 αναπνοές / min), σφίξιμο και πόνος στο στήθος/ στέρνο, σηπτικό σοκ, ανεπάρκεια πολλαπλών οργάνων ή και σε ορισμένες περιπτώσεις αναπνευστική υποστήριξη ασθενών που απαιτείται λόγω οξέων αναπνευστικών συνδρόμων ARDS, (Guan W. et al 2020; Deeks J. et al 2020; WHO 2020).

Μετάδοση

Ο κοροναϊός μπορεί να μεταδοθεί μέσω άμεσης ή έμμεσης επαφής με κάποιο μολυσμένο άτομο(ασθενή). Πιο συγκεκριμένα μέσω των μολυσμένων εκκρίσεων όπως σίελο, αναπνευστικές εκκρίσεις και σταγονίδια του ατόμου, βιολογικά δείγματα ή και ορό πλάσματος. Συνηθέστερη μορφή για την εξάπλωση του ιού είναι η αερομεταφερόμενη μετάδοση, που γίνεται μέσω σταγονιδίων(αερολυμάτων) και τα οποία προέρχονται από το άτομο που φέρει τον μολυσματικό παράγοντα δηλαδή τον ιό SARS- COV -2 (WHO 2020) .

Ανίχνευση

Όσον αφορά τους τρόπους εύρεσης και τις διαθέσιμες μορφές ανίχνευσης των μολυσμένων από τον ιό ατόμων, περιλαμβάνονται οι πιο συχνά χρησιμοποιούμενες διαγνωστικές μέθοδοι και κατηγοριοποιούνται σε δοκιμές:

- με την ανίχνευση του DNA με PCR (μοριακή δοκιμή), όπου λαμβάνονται δείγματα ρινοφαρυγγικού ή στοματοφαρυγγικού επιχρίσματος
- με την ανίχνευση αντισωμάτων IgA, IgM και IgG κατά του ιού, όπου διενεργείται μετά από αιμοληψία του ορού του ασθενούς
- και τέλος με την ανίχνευση των αντιγόνων (είναι και μία σπανιότερα χρησιμοποιούμενη μέθοδος- μη διαδεδομένη), (Zitek, 2020; Vandenberg et al., 2020; Viswanathan et al., 2020).

Πρόληψη – Προστασία πληθυσμού

Μία ακόμα από τις σημαντικότερες πτυχές για τον έλεγχο της πανδημίας Covid-19, πέρα από την ανίχνευση των ασθενών, την αναγνώριση και την παρακολούθηση τους είναι η πρόληψη διάδοσης του ιού και η προστασία του υγιούς πληθυσμού. Έτσι λοιπόν για την αποφυγή της μόλυνσης, κάποια από τα βασικά μέτρα προστασίας είναι: η διατήρηση αποστάσεων, η αποφυγή στενών επαφών και παρουσίας σε χορούς συνωστισμού, το συχνό πλύσιμο των χεριών και η χρήση ατομικών μέτρων προστασίας όπως μάσκες προσώπου και γάντια(WHO 2020).

Θεραπεία

Επί του παρόντος δεν υπάρχει μία τυπική θεραπεία για τον Covid- 19 παρά μόνο η συμπτωματική και υποστηρικτική φροντίδα των ασθενών και οι οποία προσφέρεται αναλογικά με την σοβαρότητα της κατάστασης του ασθενούς. Επιπλέον ένας από τους βασικότερους τρόπους που προσφέρονται για την ανοσοποίηση και προστασία του πληθυσμού έναντι του ιού SARS-COV-2 είναι ο εμβολιασμός, (Guan et al., 2020).

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΞΟΥΘΕΝΩΣΗ

Προέλευση

Ο όρος «επαγγελματική εξουθένωση» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στη βιβλιογραφία από τον ψυχολόγο Freudenberger το 1974, όπου περιέγραφε τα ψυχικά και σωματικά συμπτώματα που προκαλούνταν από τις υπερβολικές απαιτήσεις και δυνάμεις που χρειάζονταν οι επαγγελματίες υγείας, που εργάζονταν στο χώρο της ψυχικής υγείας. Μία εξίσου σημαντική διερεύνηση για την επαγγελματική εξουθένωση έγινε το 1982, όπου η κλινική ψυχολόγος Maslach έδωσε ένα πιο γενικό και περιεκτικό ορισμό και ο οποίος είναι αποδεκτός ακόμα και σήμερα. Ειδικότερα περιγράφει την επαγγελματική εξουθένωση ως ένα σύνδρομο σωματικής και συναισθηματικής εξάντλησης, το οποίο προκύπτει ως αποτέλεσμα του παρατεταμένου εργασιακού άγχους, της μη ικανοποίησης και απόδοσης, του ίδιου του ατόμου και της απώλειας του ενδιαφέροντος του για το επάγγελμα του, (Freudenberger, 1974; Maslach, 1982).

Ορισμοί

Πιο συγκεκριμένα το σύνδρομο της επαγγελματικής εξουθένωσης ορίζεται ως ένα σύνδρομο ψυχικής, σωματικής και πνευματικής εργασιακής κόπωσης, που αποτελεί την αντίδραση του εργαζόμενου στο χρόνιο και παρατεταμένο επαγγελματικό stress και χαρακτηρίζεται από:

- συναισθηματική εξάντληση
- αποπροσωποποίηση και
- έλλειψη προσωπικών επιτευγμάτων, **(Καρακώστας, 2014)**.

Έτσι λοιπόν για μία πιο ολιστική προσέγγιση του συνδρόμου της επαγγελματικής εξουθένωσης θα πρέπει να ληφθούν υπόψη και οι διαστάσεις της σωματικής, ψυχικής και συναισθηματικής υγείας όπου:

- ✓ Η σωματική υγεία χαρακτηρίζεται ως μία εμφανή διάσταση της υγείας και αφορά τη λειτουργία του σώματος.

- ✓ Η ψυχική υγεία χαρακτηρίζεται η ικανότητα του ατόμου να σκέφτεται καθαρά και λογικά.
- ✓ Και τέλος η συναισθηματική υγεία είναι η ικανότητα του ατόμου να αναγνωρίζει τα συναισθήματα του και να τα εκφράζει κατάλληλα (Ewles et al., 2011; WHO 2020).

Εξουθένωση επαγγελματιών υγείας

Εξάντληση Υγειονομικών

Η επαγγελματική εξουθένωση μπορεί να αφορά δυνητικά κάθε εργαζόμενο, όμως στο χώρο της υγείας εμφανίζει υψηλά ποσοστά (ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια) και έτσι μπορεί να επηρεάσει με κάθε τρόπο τους επαγγελματίες υγείας, οι οποίοι είναι στενά συνδεδεμένοι με θέσεις υπευθυνότητας για την ανθρώπινη ζωή και ιδιαίτερες σχέσεις φροντίδας και ευθύνης απέναντι στους ασθενείς τους.

Συμπτωματολογία

Στο χώρο της υγείας το stress και η εξάντληση μπορεί να εκδηλωθούν με διάφορους τρόπους, από τους επαγγελματίες της, όπως κατάθλιψη, κόπωση, αίσθημα αποτυχίας, μη ικανοποίησης και αποστασιοποίησης. Έτσι αποκτά μία μορφή χρόνιου και προοδευτικά αυξανόμενου χαρακτήρα, ο οποίος εξαντλεί τα ψυχικά αποθέματα που διαθέτει το άτομο και με αυτό τον τρόπο, αποδυναμώνεται και δυσκολεύεται να αντιμετωπίσει τους έντονους ρυθμούς και τις πιεστικές συνθήκες/ καταστάσεις που χαρακτηρίζουν ένα χώρο υγείας ιδιαίτερα τους νοσοκομειακούς (Διλιντάς, 2010).

Παράγοντες Κινδύνου

Η επαγγελματική εξουθένωση δεν οριοθετείται μέσα από μία συγκεκριμένη συμπτωματολογία καθώς συνοδεύεται από οργανικό, συναισθηματικό και γνωστικό επίπεδο. Όμως υπάρχουν κάποιοι οργανωτικοί-ατομικοί-περιβαλλοντικοί παράγοντες που αυξάνουν την εμφάνισή της και μερικοί από αυτούς είναι: το αυξημένο φόρτο εργασίας, η έλλειψη προσωπικού-δυναμικού, η ανεπαρκής διοίκηση, το κυκλικό ωράριο, η έκθεση στον θάνατο και στον πόνο, η ελλιπής εκπαίδευση, η ηλικία, το φύλο, η οικογενειακή κατάσταση κ.α., (Ριζόπουλος και συν. 2020).

Επιπτώσεις

Έτσι λοιπόν η καθημερινή τριβή των επαγγελματιών υγείας με τέτοιες καταστάσεις μπορεί να επιφέρει επιπτώσεις που δεν αφορούν μόνο την φυσική κατάσταση του επαγγελματία αλλά και την ψυχική του ισορροπία/ υγεία και την συναισθηματική του συμπεριφορά. Συνηθέστερα διαπιστώνονται πολλές επιβλαβείς επιπτώσεις όπως κατάχρηση ουσιών, μετατραυματικό σύνδρομο, αυτοκτονικός ιδεασμός κ.α. Επιπλέον εμπλέκονται και διάφορα θέματα αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητας των επαγγελματιών αλλά και των παρεχόμενων υπηρεσιών που προσφέρουν όπως απουσία από την εργασία, αυξημένο ποσοστό σφαλμάτων, χαμηλή ικανοποίηση των ασθενών και χαμηλή ποιότητα προσφερόμενων υπηρεσιών, (Balasubramanian et al., 2020; Διλιντάς, 2010).

Αντιμετώπιση

Εκτός όμως από τις δύσκολες αυτές καταστάσεις, οι επαγγελματίες στο χώρο της υγείας μπορούν να αξιοποιήσουν μερικές στρατηγικές για να την αντιμετώπισή τους, που σχετίζονται με θετικές συμπεριφορές, αναζήτηση υποστήριξης και βοήθειας (συμβουλευτική) αλλά και αλλαγής του τρόπου ζωής με πιο υγιεινές συνήθειες (ισορροπημένη διατροφή, τακτική σωματική άσκηση και διασφάλιση επαρκούς ανάπαυσης και ύπνου), (Balasubramanian et al., 2020; Ρέππα, 2019).

ΕΠΙΠΤΩΣΗ ΝΟΣΟΥ ΣΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΥΓΕΙΑΣ

Συνέπειες

Η πανδημία Covid-19 έχει επηρεάσει με πρωτοφανή και συνταρακτικό τρόπο κάθε σύστημα υγείας παγκοσμίως και βέβαια τους ανθρώπους από τους οποίους στελεχώνεται (το προσωπικό και τους επαγγελματίες υγείας) αλλά και με τους οποίους συνεργάζεται και εξυπηρετεί (τους ασθενείς). Μέσω λοιπόν της πανδημίας Covid-19 όλα τα συστήματα υγειονομικής περίθαλψης αντιμετωπίζουν κλινικές, οργανωτικές και τεχνικές προκλήσεις, ως συνέπεια της μετάδοσης, της σοβαρότητας και της θνησιμότητας των χαρακτηριστικών της νόσου του κοροναϊού, (Carter et al., 2020; Usher et al., 2020).

Ειδικότερα με την έναρξη της πανδημίας μειώθηκε η πρόσβαση σε υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης και πρόληψης, με συνέπεια τη διακοπή παροχής φροντίδας και σε άλλες ασθένειες πέραν από αυτή του κοροναϊού. Επιπλέον ο υπέρογκος αριθμός μολυσμένων ασθενών από covid-19 που δέχονται καθημερινά τα υγειονομικά ιδρύματα, το μειωμένο προσωπικό και ο συνδυασμός μιας καταρρακωμένης παγκόσμιας οικονομίας οδηγούν σε μία περαιτέρω αποδυνάμωση των συστημάτων υγείας. Επιπρόσθετα υπάρχουν και άλλες καταστροφικές επιπτώσεις που αφορούν τις αγορές στον τομέα της υγείας και συγκεκριμένα τις αλυσίδες εφοδιασμού μέτρων ατομικής προστασίας (ΜΑΠ), καθώς οι διεθνείς ανάγκες του εξοπλισμού αυτού (μάσκες, γάντια κ.α.) αυξήθηκαν σε μεγάλο ποσοστό το τελευταίο χρονικό διάστημα, (Akande et al., 2020 ;William, 2020; Wang, 2020).

Εφαρμογές διαχείρισης νόσου

Κατά τη διάρκεια της πανδημίας λοιπόν η αύξηση των αναγκών, η έλλειψη του προσωπικού και η έλλειψη των θαλάμων νοσηλείας επέφεραν πρωτοφανείς καταστάσεις και ιδιαίτερα για τα δημόσια συστήματα υγείας. Εφαρμόστηκαν έτσι κάποια μέτρα τα οποία μπόρεσαν να βοηθήσουν και να διευκολύνουν τους υγειονομικούς φορείς και τους πελάτες τους. Μία ξαφνική μετάβαση έγινε στην τηλε-υγεία όπου και ενεργοποιήθηκε από την πανδημία αυτή, για την εξυπηρέτηση όσο το δυνατόν περισσότερου πληθυσμού χωρίς την μετάβαση τους σε κάποιο υγειονομικό ίδρυμα ή και την φυσική τους παρουσία. Επίσης επιστρατεύτηκαν τα ιδιωτικά ιατρεία και η παροχή των υπηρεσιών τους για την ευχέρεια των δημόσιων ιδρυμάτων και για την νοσηλεία ορισμένων περιστατικών όπου ήταν δυνατόν.

Κατά συνέπεια δημιουργήθηκαν περισσότερες κλίνες ειδικότερα για την παροχή εντατικής θεραπείας σε ανθρώπους που έχριζαν της φροντίδας αυτής και έγινε πρόσληψη ή και επιστράτευση του απαραίτητου προσωπικού για την στελέχωση τους, (Urral et al., 2020;William, 2020).

Επιπτώσεις για τους επαγγελματίες υγείας

Μία όμως από τις βασικότερες κατηγορίες του πληθυσμού που πλήγηκαν περισσότερο ήταν οι επαγγελματίες υγείας, οι οποίοι ήταν εκτεθειμένοι στον Covid-19 κατά τη διάρκεια της πανδημίας αυτής και έχοντας έτσι να αντιμετωπίσουν πολλαπλούς κινδύνους όπως: κόπωση, εξάντληση-εξουθένωση, άγχος λόγω της υπερβολικής πίεσης και του φόρτου εργασίας, κατάθλιψη, αϋπνία κ.α. Έχοντας επιπλέον να αντιμετωπίσουν έναν μεγαλύτερο κίνδυνο να προσβληθούν από Covid-19 περισσότερο από το συνηθισμένο και ενδεχομένως να το διαδώσουν και σε άλλα άτομα της οικογένειάς τους, καθώς βρίσκονταν στην πρώτη γραμμή και εκτεθειμένη στον ιό καθημερινά και πολύ συχνά με τεράστιες ελλείψεις σε μέτρα ατομικής προστασίας (ΜΑΠ). Άρα λοιπόν η επαγγελματική αυτή εξουθένωση επηρεάζει άμεσα την ποιότητα της εργασίας τους και με συνέπεια την παροχή χαμηλού επιπέδου φροντίδα και εξυπηρέτησης στους ασθενείς, (Chang et al., 2020; Luo et al., 2020).

Επομένως όσο αυξάνονται τα ύποπτα αλλά και πραγματικά κρούσματα μέσα στη διάρκεια του χρόνου, συμβάλλουν στην πίεση και στις ανησυχίες των εργαζομένων στον τομέα της υγείας. Όπου τα άτομα αυτά δουλεύουν σε κλινικές και νοσοκομεία και υποφέρουν από τους υπέρμετρους αριθμούς των μολυσμένων από το ιό SARS- COV-2 ασθενών που φροντίζουν, από το άγχος και το στρες για τον Covid-19,ο οποίος πυροδοτεί αυτή την κατάσταση δημιουργώντας αβεβαιότητα αλλά και στιγμές πανικού στους εργαζόμενους ως απάντηση στον φόρτο εργασίας και σε συνδυασμό με τις απαιτήσεις τις οποίες έχουν να διεκπεραιώσουν. Άλλωστε το ποσοστό των μολυσμένων εργαζομένων στον τομέα της υγείας έχει διπλασιαστεί σε αριθμό από την αρχή της πανδημίας μέχρι και σήμερα. Και επιπλέον χωρίς να υπάρχουν επαρκείς υπηρεσίες για συμβουλές και ψυχολογική ενίσχυση και υποστήριξη των επαγγελματιών υγείας σχετικά με το άγχος, την κατάθλιψη και τη διαχείριση τέτοιων καταστάσεων σαν και αυτήν της πανδημίας,(Sher, 2020; Neto M. et al., 2020).

Συνεπώς εκτός από τις άμεσες επιπτώσεις στην υγεία του πληθυσμού, η πανδημία θα έχει και μακροπρόθεσμες κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις τόσο για τα ήδη μολυσμένα άτομα από τον ιό αλλά και για κάθε κοινωνικό σύνολο παγκοσμίως, αφού το εύρος και η σοβαρότητα των επιπτώσεων αυτών θα συνεχιστεί και μετά το πέρας της παρουσίας της νόσου.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός της παρούσας ανασκόπησης είναι διερεύνηση της σωματικής και ψυχικής επίπτωσης του SARSCOV-2 στους επαγγελματίες υγείας.

Στόχοι της έρευνας είναι οι ακόλουθοι :

I. Πόσο επηρεάζει την σωματική και ψυχική κατάσταση των επαγγελματιών υγείας ο SARS-COV-2;

II. Πόσο επηρεάζεται η αποτελεσματικότητα των επαγγελματιών υγείας λόγω της ψυχικής και σωματικής καταπόνησης που έχουν υποστεί εν μέσω πανδημίας covid-19;

III. Υπάρχει κάποια συσχέτιση των επιπέδων της ψυχοσωματικής εξουθένωσης και της πανδημίας covid-19;

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗΣ / ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ:

Για την παρούσα ανασκόπηση διεξήχθη εκτεταμένη αναζήτηση στην ελληνική και διεθνή επιστημονική βιβλιογραφία ακολουθώντας όλες τις βασικές αρχές αναζήτησης (Πατελάρου & Μπροκαλάκη, 2010) και ειδικότερα:

- σε ελληνικά και διεθνή περιοδικά για μελέτες που διενεργήθηκαν το χρονικό διάστημα των τελευταίων δύο ετών (2019-2020),
- στις ηλεκτρονικές βάσεις Pubmed και Google Scholar με ελληνικό και διεθνές δείγμα συγγραφέων και πληθυσμού στην αγγλική και ελληνική γλώσσα,
- με την εφαρμογή προηγμένης αναζήτησης και των φίλτρων (AND, OR).

Η ηλεκτρονική αναζήτηση περιλάμβανε κατά βάσει συνδυασμούς των ακόλουθων όρων/λημμάτων:

1. στην ελληνική γλώσσα συνδυασμούς των παρακάτω λέξεων:“ σύνδρομο επαγγελματικής εξουθένωσης ”,“ επαγγελματίες υγείας ”,“ ψυχική υγεία ”“ σωματική υγεία”,“ επαγγελματική εξάντληση”,“ επαγγελματική ικανοποίηση”,“ πανδημία κοροναϊού”,“ εργασιακό στρες”
2. στην αγγλική γλώσσα: “SARS-COV-2”; “COVID-19”;“burnout syndrome”; “health professionals”; “mental health”; “professional exhaustion”; “coronary heart disease”; “job-related stress”

Οι διεθνείς όροι συμφωνούσαν και με εκείνους που εντοπίστηκαν από τους καταλόγους MeSH (Medical Subject Headings,<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/mesh>).Η συγκεκριμένη αναζήτηση πραγματοποιήθηκε μεταξύ 25/11/2020 – 5/12/2020.

ΥΛΙΚΟ- ΜΕΘΟΔΟΙ

Η παρούσα μελέτη σχεδιάστηκε μετά από την παρατήρηση των αυξημένων εργασιακών αναγκών για τους επαγγελματίες υγείας εν μέσω της πανδημίας του covid- 19, καθώς αποτελεί ένα επίκαιρο, σοβαρό πρόβλημα και φλέγον ζήτημα παγκόσμιας υγείας. Για την τρέχουσα μελέτη χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της συστηματικής ανασκόπησης της βιβλιογραφίας και ειδικότερα η αναζήτηση διαφόρων άρθρων μέσω διαδικτύου αναφορικά με την επαγγελματική εξάντληση, την κατάθλιψη, το άγχος και το στρες. Πιο συγκεκριμένα τα στάδια για τη συλλογή της βιβλιογραφίας είναι τα εξής:

1. Συλλογή της συναφούς βιβλιογραφίας .
2. Αξιολόγηση βάσει των κριτηρίων της έρευνας, των όρων αναζήτησης και αναφοράς.
3. Αξιολόγηση των ερευνών με βάση τον τίτλο τους, των περιλήψεων ή και ολόκληρων των πρωτότυπων κειμένων.

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ – ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΜΕΛΕΤΩΝ:

Μία ολοκληρωμένη εκτίμηση της βιβλιογραφίας που συλλέχθηκε κατέδειξε εν τέλη ένα μεγάλο αριθμό μελετών που σχετίζονταν με το υπό μελέτη θέμα. Οι τίτλοι και οι περιλήψεις όλων των επιλεγμένων μελετών εξετάστηκαν και αξιολογήθηκαν ανεξάρτητα από τους δύο συγγραφείς - συντελεστές της παρούσας μελέτης. Οποιαδήποτε διαφωνία συζητήθηκε και επιλύθηκε, δεν έγινε

προσπάθεια επικοινωνίας με τους συντάκτες, εάν κάποια από τα δεδομένα των άρθρων ήταν ασαφή. Στη διαδικασία απόρριψης εντάχθηκαν οι πτυχιακές, μεταπτυχιακές εργασίες και όλες οι μελέτες που διεξήχθησαν μετά το 2020 αλλά και αυτές που δεν αφορούσαν τους επαγγελματίες υγείας.

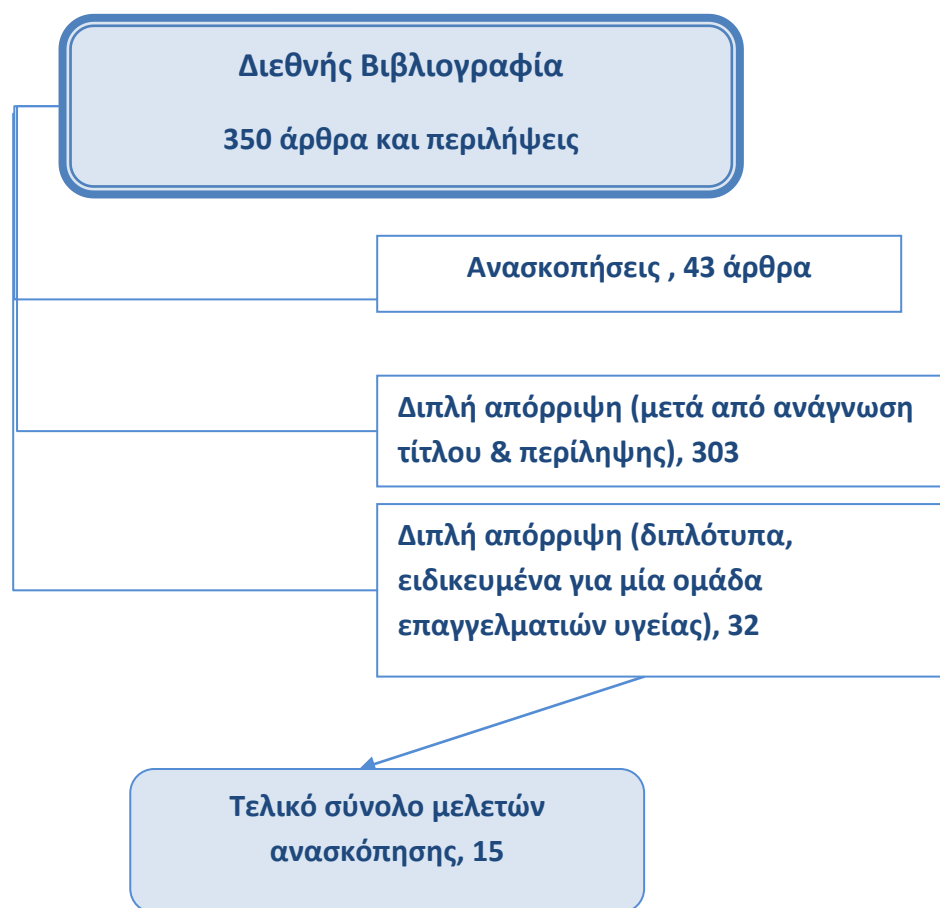
ΘΕΜΑΤΑ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ & ΕΧΕΜΥΘΙΑΣ

Στη συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία δεν προέκυψαν θέματα βιοηθικής και εχεμύθειας.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗΣ

Το διάγραμμα ροής της συστηματικής ανασκόπησης σε διεθνή βιβλιογραφία για την καταγραφή των σωματικών και ψυχικών επιπτώσεων του SARS- COV-2 στους επαγγελματίες υγείας, παρουσιάζεται στο **Σχήμα 1**. Από την διεθνή βιβλιογραφία και τις βάσεις δεδομένων Pubmed και Google Scholar βρέθηκαν 660 μελέτες. Οι εργασίες αυτές εντοπίστηκαν με τη χρήση των ζευγών λημμάτων (ανά 3 ή 4). Μετά τη θέση των κριτηρίων για χρονολογική συμβατότητα [2 χρόνων(2019-2020)], για άρθρα με πλήρη προσβασιμότητα και που πληρούσαν τα κριτήρια ένταξης, η έρευνα απέδωσε 350 μελέτες, εκ των οποίων οι 43 αποτελούσαν ανασκοπήσεις.

Σχήμα 1. Διάγραμμα ροής συστηματικής ανασκόπησης.

Στον παρακάτω πίνακα (**Πίνακας 1**) γίνεται η ταξινόμηση των 15 μελετών που επιλέχθηκαν με βάση τη θεματολογία τους. Το βασικό χαρακτηριστικό τους είναι η διερεύνηση των ψυχικών και σωματικών επιπτώσεων που έχει επιφέρει η πανδημία της νόσου του κοροναϊού στους επαγγελματίες υγείας. Επιπλέον, στον **Πίνακα 2** ταξινομούνται οι επιλεγμένες μελέτες με βάση το είδος τους αλλά και τους συγγραφείς τους. Τέλος, στον **Πίνακα 3** αναγράφεται ο αριθμός των μελετών που επιλέχθηκαν ανάλογα με τη βάση δεδομένων.

Α/Α	ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ	
ΠΙΝΑΚΑΣ 1. ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΜΕΛΕΤΩΝ ΒΑΣΕΙ ΤΗ ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ	1.	The impact of SARS-CoV-2 on the mental health of healthcare workers in a hospital setting-A Systematic Review.
	2.	Burnout among Portuguese healthcare workers during the COVID-19 pandemic.
	3.	Investigating the Psychological Impact of COVID-19 among Healthcare Workers: A Meta-Analysis.
	4.	Occupational burnout syndrome and post-traumatic stress among healthcare professionals during the novel coronavirus disease 2019 (COVID-19) pandemic.
	5.	Burnout and somatic symptoms among frontline healthcare professionals at the peak of the Italian COVID-19 pandemic.
	6.	A Comparison of Burnout Frequency Among Oncology Physicians and Nurses Working on the Frontline and Usual Wards During the COVID-19 Epidemic in Wuhan, China.
	7.	Symptoms of Posttraumatic Stress, Anxiety, Depression, Levels of Resilience and Burnout in Spanish Health Personnel during the COVID-19 Pandemic.
	8.	Professional Quality of Life and Mental Health Outcomes among Health Care Workers Exposed to Sars-Cov-2 (Covid-19).
	9.	Psychological Adjustment of Healthcare Workers in Italy during the COVID-19 Pandemic: Differences in Stress, Anxiety, Depression, Burnout, Secondary Trauma, and Compassion Satisfaction between Frontline and Non-Frontline Professionals.
	10.	Prevalence of Health Care Worker Burnout During the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Pandemic in Japan.
	11.	Impact of coronavirus syndromes on physical and mental health of health care workers: Systematic review and meta-analysis.
	12.	The Psychological Impact of the COVID-19 Outbreak on Health Professionals: A Cross-Sectional Study.
	13.	The Impact of COVID-19 on Healthcare Worker Wellness: A Scoping Review.
	14.	Compassion fatigue, burnout, compassion satisfaction and perceived stress in healthcare professionals during the COVID-19 health crisis in Spain.
	15.	The Impact of COVID-19 on Spanish Health Professionals: A Description of Physical and Psychological Effects.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΙΔΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	ΕΙΔΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ
	Sanghera T. et al, 2020	Συστηματική ανασκόπηση
	Duarte I. et al, 2020	Συγχρονική μελέτη
	Batra K. et al, 2020	Μετα-ανάλυση
	Raudenska J. et al, 2020	Ανασκόπηση
	Barello S. et al, 2020	Διαχρονική μελέτη
	Wu Y. et al, 2020	Άρθρο
	Luceno- Moreno L. et al , 2020	Άρθρο
	Buselli R. et al, 2020	Άρθρο
	Trumello C. et al, 2020	Άρθρο
	Matsuo T. et al, 2020	Συγχρονική μελέτη
	Salazar de Pablo G. et al, 2020	Συστηματική ανασκόπηση και Μετα-ανάλυση
	Giust E. et al, 2020	Συγχρονική μελέτη
	Shreffler J. et al, 2020	Ανασκόπηση
Ruiz-Fernandez M. et al, 2020	Συγχρονική μελέτη	
Cunill M. et al, 2020	Συγχρονική μελέτη	

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΙΣ ΒΑΣΕΙΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	ΠΗΓΗ	ΠΛΗΘΟΣ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ
	Wiley Online Library	2	Ηλεκτρονική πλατφόρμα βιβλίων και περιοδικών
	BMC Public Health	1	Pubmed
	MDPI	4	Pubmed
	Science Direct	3	Ηλεκτρονική πλατφόρμα βιβλίων και περιοδικών
	JPSM	1	Διεθνές ιατρικό επιστημονικό περιοδικό
	JAMA Network	1	Αμερικανική Ιατρική Ένωση
	Frontiers in Phychology	1	Ακαδημαϊκό περιοδικό
	Tech Science Press	1	Google Scholar
	WestJEM	1	Επιστημονικό ιατρικό περιοδικό

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΩΝ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Στους πίνακες 4 - 6 παρουσιάζεται μία σύντομη περιγραφή των μελετών που επιλέχθηκαν και συμπεριλήφθηκαν στην παρούσα συστηματική ανασκόπηση.

Ο πίνακας 4 περιλαμβάνει 5 εργασίες που αφορούν ανασκοπήσεις, συστηματικές ανασκοπήσεις και μετα-ανάλυσεις με κύριο χαρακτηριστικό τους τον προσδιορισμό των επιπτώσεων της νόσου του κοροναϊού στην ψυχοσωματική υγεία των επαγγελματιών υγείας.

Οι **Sanghera et al, (2020)** εξετάζουν και διερευνούν τον αντίκτυπο του SARS- CoV-2 στην ψυχική υγεία των νοσοκομειακών επαγγελματιών υγείας και εντοπίζουν παράγοντες κινδύνου που συμβάλλουν στην αύξησή του επιπολασμού τέτοιων περιπτώσεων. Τέλος επικεντρώνεται στην ανάπτυξη και παροχή υποστηρικτικών ψυχολογικών παρεμβάσεων οι οποίες μειώνουν τον αρνητικό αντίκτυπο της πανδημίας Covid-19 και διαμορφώνουν κατάλληλες συνθήκες για την αναθεώρησή τους.

Οι **Batra et al, (2020)** στοχεύουν στην παροχή επικαιροποιημένων στοιχείων που σχετίζονται με το ψυχολογικό αντίκτυπο των υγειονομικών εν μέσω της πανδημίας Covid-19 Διαπιστώνοντας τα υψηλά επίπεδα ποσοστών άγχους, κατάθλιψης και μετατραυματικού συνδρόμου (PTSD), όπως επίσης και τις διαφορές ανάμεσα στους επαγγελματίες (νοσηλευτές- γιατρούς) αλλά και στη θέση εργασίας τους (πρώτη γραμμή- συνηθισμένοι θάλαμοι).

Οι **Raudenska et al, (2020)** προσπαθούν να εξηγήσουν τον αντίκτυπο της νόσου του κοροναϊού 2019 στην ψυχική ευεξία των επαγγελματιών υγείας, περιγράφοντας τις ψυχολογικές διαταραχές και τις συναισθηματικές εμπειρίες που μπορεί να προκύψουν. Καταγράφοντας επιπλέον προτεινόμενα μέτρα και παρεμβάσεις για να αποτρέψουν και να καταπολεμήσουν τα ψυχοσωματικά αυτά προβλήματα.

Οι **SalazardePablo et al, (2020)** καταγράφουν τις επιπτώσεις των συνδρομών του κοροναϊού στη σωματική και ψυχική υγεία των εργαζομένων στον τομέα της υγείας. Αναφερόμενοι λοιπόν στα ποσοστά των συχνότερων σωματικών αλλά και ψυχικών συμπτωμάτων, όπου η φύση και η συχνότητα τους είναι ακαθόριστες. Εξετάζοντας πιο συγκεκριμένα τους παράγοντες που συμβάλλουν την ψυχολογική δυσφορία των επαγγελματιών υγείας (HCW), την αναφορά των ίδιων των συμπτωμάτων από τους HCW και την κλινική πορεία των ίδιων το συνδρόμων.

Οι **Shreffler et al, (2020)** παρουσιάζουν μία ανασκόπηση που αφορά την ψυχολογική επιβάρυνση και τη γενική ευεξία των εργαζομένων στην υγειονομική περίθαλψη κατά τη διάρκεια της απaráμιλλης κρίσης του Covid-19 και αποκαλύπτουν ως αποτέλεσμα της, τις συνεχείς αναφορές στρες, άγχους, εξάντλησης, αγωνίας και καταθλιπτικών συμπτωμάτων στους επαγγελματίες υγείας (HCW).

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. ΣΥΝΟΨΗ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ (ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΕΙΣ)	ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΣ
	Sanghera T. et al	Διαταραχές ψυχικής υγείας των νοσοκομειακών επαγγελματιών υγείας εν μέσω της πανδημίας Covid- 19. Προσδιορισμός παραγόντων κινδύνου που αυξάνουν τον επιπολασμό και διατύπωση υποστηρικτικών παρεμβάσεων που συμβάλλουν στην αναθεώρηση τους.
	Batra K. et al	Παροχή στοιχείων για τον ψυχολογικό αντίκτυπο του SARS-CoV-2 μεταξύ των εργαζομένων στην υγειονομική περίθαλψη. Πραγματοποίηση αναλύσεων σε υποομάδες ανά επάγγελμα υγειονομικής περίθαλψης, έκθεση, φύλο κ.α.
	Raudenska J. et al	Καθορισμός των ψυχολογικών διαταραχών και των συναισθηματικών εμπειριών ως αντίκτυπο του COVID- 19 στην ψυχική ευεξία των επαγγελματιών υγείας. Μέριμνα για την αποτροπή και καταπολέμηση των διαταραχών αυτών.
	Salazar de Pablo G. et al	Συσχέτιση ψυχοσωματικών διαταραχών που συνδέονται με τα σύνδρομα του κοροναϊού στους επαγγελματίες υγείας. Ανάλυση συχνότητας συμπτωμάτων των διαταραχών.
	Shreffler J. et al	Περιγραφή και ανάλυση της ψυχολογικής επιβάρυνσης και γενικής ευεξίας των επαγγελματιών υγείας κατά τη διάρκεια της κρίσης του Covid-19.

Στον **Πίνακα 5** δίνεται η σύνοψη 5 μελετών που αφορούν δημοσιευμένα άρθρα σε επιστημονικά περιοδικά του διεθνή χώρου.

Οι **Barello et al, (2020)** συλλέγοντας δείγμα από τους Ιταλούς εργαζόμενους στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης και με τη χρήση του ερωτηματολογίου MBI, συμπέραναν την υψηλή συχνότητα της εξάντλησης που αφορά τα προσωπικά επιτεύγματα και την αυτο-αποτελεσματικότητα ιδιαίτερα των εργαζομένων που εμπλέκονται άμεσα στη φροντίδα των ασθενών με τη νόσο του κοροναϊού 2019.

Οι **Luceno-Moreno et al, (2020)** πραγματοποίησαν μία περιγραφική συγχρονική μελέτη με το δείγμα της μελέτης να αποτελείται από 1422 επαγγελματίες υγείας, οι οποίοι είχαν έρθει σε επαφή με ασθενείς μολυσμένους από τον ιό SARS- COV-2. Προσπάθησαν λοιπόν με την χρήση διαφόρων ερευνητικών εργαλείων όπως: το IES-R, το HADS, το MBI και το BRS να εκτιμήσουν τα συμπτώματα του μετατραυματικού στρες, του άγχους, της κατάθλιψης, της εξάντλησης και της ανθεκτικότητας στους ισπανούς υγειονομικούς κατά τη διάρκεια της πανδημίας Covid-19.

Οι **Buselli et al, (2020)** σε μία συγχρονική μελέτη που διεξήγαγαν ένα πανεπιστημιακό νοσοκομείο στην κεντρική Ιταλία εν μέσω του δεύτερου κύματος έξαρσης της πανδημίας του Covid-19, διερεύνησαν τον αντίκτυπο ορισμένων προσωπικών και εργασιακών χαρακτηριστικών στην

επαγγελματική ποιότητα ζωής των υγειονομικών (HCW) που αντιμετωπίζουν τις έκτακτες ανάγκες που έχει επιφέρει ο ιός SARS-COV-2.

Οι **Trumello et al, (2020)** προσέγγισαν τα αρνητικά αποτελέσματα της ψυχολογικής προσαρμογής των επαγγελματιών υγείας κατά τη διάρκεια της αιχμής της πανδημίας Covid-19 αξιολογώντας τις διαφορές μεταξύ των επαγγελματιών που εργάζονταν ή όχι με ασθενείς που πάσχουν από τη νόσο του κοροναϊού 2019.

Οι **Cunill et al, (2020)** μέσα από μία συγχρονική μελέτη προσπάθησαν να περιγράψουν με τη συλλογή 1452 δειγμάτων τα σωματικά και ψυχολογικά συμπτώματα των εργαζομένων στην υγειονομική περίθαλψη που φροντίζουν ασθενείς με Covid-19. Παρατηρώντας έτσι υψηλότερες βαθμολογίες άγχους και ιδιαίτερα στο νοσηλευτικό προσωπικό σε σχέση με τους επαγγελματίες του ιατρικού τομέα.

Στον **Πίνακα 6** γίνεται, επίσης, η σύνοψη των πέντε ερευνητικών εργασιών που επιλέχθηκαν για την παρούσα συστηματική ανασκόπηση.

Οι **Duarte et al, (2020)** πραγματοποίησαν μία συγχρονική μελέτη για να προσεγγίσουν και να αξιολογήσουν την συμβολή των κοινωνικόδημογραφικών μεταβλητών και τη ψυχικής υγείας σε σχέση με τις τρεις διαστάσεις της εξάντλησης των επαγγελματιών υγείας που αντιμετωπίζουν τον Covid-19. Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας ήταν ότι οι περισσότεροι από τους μισούς επαγγελματίες υγείας παρουσίασαν υψηλά επίπεδα προσωπικής εξάντλησης σε αντίθεση με αυτούς που είχαν μεγαλύτερη επαγγελματική εμπειρία, με αποτέλεσμα την καλύτερη διαχείριση και επίλυση προβλημάτων και κατά συνέπεια με μειωμένα ποσοστά άγχους.

Οι **Wu et al, (2020)** διεξήγαγαν μία μελέτη θέλοντας να συγκρίνουν τη συχνότητα εξουθένωσης ανάμεσα σε επαγγελματίες υγείας ογκολογικών τμημάτων πρώτης γραμμής σε σχέση με τους συνηθισμένους ογκολογικούς θαλάμους. Χρησιμοποίησαν λοιπόν το ερωτηματολόγιο MBI για την αξιολόγηση της εξάντλησης και διαπίστωσαν υψηλή συχνότητα εξουθένωσης στους HCW των συνηθισμένων ογκολογικών θαλάμων σε σύγκριση με τα τμήματα πρώτης γραμμής.

Οι **Matsuo et al, (2020)** συλλέγοντας δείγματα από ένα τριτοβάθμιο νοσοκομείο της Ιαπωνίας μεταξύ των επαγγελματιών υγείας, αναζήτησαν απαντήσεις για χαρακτηριστικά του εργασιακού περιβάλλοντος, για τον επιπολασμό της εξουθένωσης μεταξύ των επαγγελματιών υγείας πρώτης γραμμής και για τις αλλαγές που έχουν υποστεί εν μέσω της πανδημίας Covid-19. Εν κατακλείδι συμπέραναν υψηλά επίπεδα εξάντλησης, κυνισμού και χαμηλής επαγγελματικής αποτελεσματικότητας στους HCW πρώτης γραμμής (FL).

Οι **Giust et al, (2020)** κλήθηκαν να ερευνήσουν την ψυχολογική δυσφορία, την εξάντληση και τις καταστάσεις άγχους και να αξιολογήσουν τους προγνωστικούς παράγοντες συλλέγοντας δεδομένα που σχετίζονται με την εργασία κατά τη διάρκεια του Covid-19 επαγγελματιών υγείας. Τα ευρήματα έδειξαν υψηλά επίπεδα εξουθένωσης και ψυχολογικών συμπτωμάτων κατά τη διάρκεια της

πανδημίας, όπως επίσης και την επιτακτική ανάγκη παρακολούθησης και έγκαιρης αντιμετώπισης των καταστάσεων αυτών.

Οι **Ruiz-Fernandez et al, (2020)** πραγματοποίησαν μία συγχρονική μελέτη με σκοπό την αξιολόγηση της εξάντλησης, της ικανοποίησης και του άγχους στους επαγγελματίες υγείας κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης της νόσου του κοροναϊού 2019 στην Ισπανία. Ως αποτέλεσμα της μελέτης αυτής προέκυψαν τα μεσαία προς υψηλά επίπεδα επαγγελματικής εξουθένωσης (BO) και κόπωσης λόγω συμπόνιας προς τους ασθενείς (CF).

ΑΑ	ΜΕΛΕΤΗ	ΣΤΟΧΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	ΕΙΔΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	ΠΕΔΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	ΧΡΟΝΟΣ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΣ	ΔΕΙΓΜΑ ΜΕΛΕΤΗΣ	ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ	ΕΚΒΑΣΗ	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ
1	Barello et al., 2020	Περιγραφή των επιπέδων εξουθένωσης και των σωματικών συμπτωμάτων στους HCW	Διαχρονική μελέτη	Ιταλία	2020	376 HCW	MBI	Το 33% εμφάνισε υψηλή συναισθηματική εξάντληση και το 25% υψηλά επίπεδα αποπροσωποποίησης.	Οι HCW που εμπλέκονται άμεσα στη φροντίδα ασθενών με COVID-19 εμφανίζουν σημαντική ψυχολογική πίεση που σχετίζεται με την εργασία και συχνά σωματικά συμπτώματα.
2	Luceno-Moreno et al., 2020	Ανάλυση PTSD, στρες, άγχους και κατάθλιψης κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19	Περιγραφική συγχρονική μελέτη	Ισπανία	Από 1 έως 30 Απριλίου 2020	1422 HCW	IES-R, HADS, MBI, BRS	Το 56,6% των HCW παρουσιάζουν συμπτώματα PTSD και το 58,6% πιθανή διαταραχή άγχους.	Διάφορες μεταβλητές (φύλο, κοινωνιοδημογραφικά χαρακτηριστικά, όργανα μέτρησης) σχετίζονται και επηρεάζουν τα ψυχοσωματικά συμπτώματα.
3	Buselli et al., 2020	Εντοπισμός αντίκτυπου των εργασιακών και προσωπικών μεταβλητών (ηλικία, φύλο, θέση εργασίας,	Συγχρονική μελέτη	Κεντρική Ιταλία	2020	265 HCW	ProQOL-5, PHQ-9, GAD-7	Οι HCW της FL μπορεί να αισθανθούν περισσότερη ικανοποίηση και μια βαθύτερη αίσθηση προσωπικής επιτυχίας αντιλαμβανόμενοι τις άμεσες επιπτώσεις των θεραπειών τους σε	Οι HCW που εκτέθηκαν στις νέες αυτές ψυχοκοινωνικές προκλήσεις COVID-19 παρουσίασαν ταυτόχρονα αρνητικά και θετικά ψυχολογικά

		εγγύτητα με μολυσμένους ασθενείς) στην επαγγελματική ποιότητα ζωής σε HCW.							ασθενείς με COVID-19 ενώ ταυτόχρονα αυτό αποτελεί ένα πιθανό παράγοντα κινδύνου για άγχος και κατάθλιψη.	αποτελέσματα.
4	Trumello et al., 2020	Διερεύνηση ψυχολογικής προσαρμογής των HCW κατά τη διάρκεια της αιχμής της πανδημίας COVID-19.	Συγχρονική μελέτη	Ιταλία	2020	627 HCW	ProQOL-V, HADS, PSS-10	Σημαντικά επίπεδα στρες, εξάντλησης, δευτερογενούς τραύματος, άγχους και κατάθλιψης παρατηρήθηκαν μεταξύ HCW που εργάζονταν με ασθενείς με COVID-19.	Η ψυχική υγεία των HCW πρώτης γραμμής απαιτεί περαιτέρω εξέταση, στοχευμένα προγράμματα πρόληψης και παρεμβάσεων.	
5	Cunill et al., 2020	Περιγραφή σωματικών και ψυχολογικών συμπτωμάτων HCW που φροντίζουν ασθενείς με Covid -19.	Συγχρονική μελέτη	Ισπανία	2020	1452 HCW	GAD-7, PHQ-9, PHQ-15	Παρατηρήθηκαν μεσαία επίπεδα άγχους και κατάθλιψη, καθώς και ύπαρξη φυσικών συμπτωμάτων (εύρους 5-30).	Ανάγκη παρακολούθησης συμπτωμάτων και παροχή ψυχολογικών παρεμβάσεων για την πρόληψη δυσμενών επιπτώσεων στην ψυχική υγεία των HCW.	

ΑΑ	ΜΕΛΕΤΗ	ΣΤΟΧΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	ΕΙΔΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	ΠΕΔΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	ΧΡΟΝΟΣ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΣ	ΔΕΙΓΜΑ ΜΕΛΕΤΗΣ	ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ	ΕΚΒΑΣΗ	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ
1	Duarte et al., 2020	Αξιολόγηση των HCW σε σχέση με μεταβλητές και τις τρεις διαστάσεις της εξάντλησης.	Συγχρονική μελέτη	Πορτογαλία	Από 9 Μαΐου έως τις 8 Ιουνίου 2020	2008 HCW	CBI, DASS-21, SWLS	Τα προβλήματα υγείας και η άμεση επαφή με μολυσμένα άτομα συσχετίστηκαν με υψηλή προσωπική και επαγγελματική εξουθένωση.	Υψηλά επίπεδα στρες και κατάθλιψης στους HCW συσχετίστηκαν σημαντικά με τα επίπεδα όλων των διαστάσεων εξάντλησης. Ανάγκη σχεδιασμού μελλοντικών προγραμμάτων πρόληψης της εξουθένωσης.
2	Wu et al., 2020	Σύγκριση συχνότητας εξουθένωσης μεταξύ HCW στους θαλάμους πρώτης γραμμής FL με εκείνων που εργάζονται σε συνηθισμένους θαλάμους UW.	Συγκριτική μελέτη	Κίνα	Από 13 έως 17 Μαρτίου 2020	190 ογκολογικοί HCW	MBI	Οι HCWFL είχαν χαμηλότερη συχνότητα εξάντλησης και ανησυχούσαν λιγότερο για μόλυνση σε σύγκριση με τους HCWUW.	Το προσωπικό FL όσο και το UW θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όταν σχεδιάζονται πολιτικές και διαδικασίες για την υποστήριξη της ευημερίας των εργαζομένων στον τομέα της υγείας.

3	Matsuo et al., 2020	Εκτίμηση επιπολασμού της εξουθένωσης μεταξύ των HCW πρώτης γραμμής κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19.	Συγχρονική μελέτη	Ιαπωνία	Από 6 Απριλίου έως 19 Απριλίου 2020	312 HCW	MBI	Ο συνολικός επιπολασμός εξάντλησης ήταν 31,4% με σημαντικά υψηλά ποσοστά στους/στις νοσηλευτές/τριες και στην ομάδα των γυναικών.	Η εξάντληση εμφανίζει μεγαλύτερα ποσοστά στους συμμετέχοντες στην έρευνα με λιγότερα χρόνια εμπειρίας, αυξημένο άγχος, μειωμένη διάρκεια ύπνου και αυξημένο φόρτο εργασίας.
4	Giust et al., 2020	Εκτίμηση του επιπολασμού της εξουθένωσης και των ψυχοπαθολογικών καταστάσεων σε επαγγελματίες υγείας κατά τη πανδημία Covid -19.	Συγχρονική μελέτη	Ιταλία	Από 16 Απριλίου έως 11 Μαΐου 2020	330 HCW	STAI- S, DASS-21, IES-6, MBI	Οι επαγγελματίες υγείας αντιμετωπίζουν μέτρια έως και σοβαρά επίπεδα συναισθηματικής εξάντλησης, αποπροσωποποίησης και μειωμένων προσωπικών επιτευγμάτων αλλά και επιπέδων άγχους και κατάθλιψης.	Οι HCW είχαν υψηλά επίπεδα εξουθένωσης και ψυχολογικών συμπτωμάτων κατά τη διάρκεια του COVID-19. Απαιτείται παρακολούθηση και έγκαιρη αντιμετώπιση.
5	Ruiz-Fernandez et al., 2020	Αξιολόγηση της CF, BO, CS και του αντιληπτού άγχους σε HCW κατά τη διάρκεια του κοροναϊού 2019.	Συγχρονική μελέτη	Ισπανία	Από 30 Μαρτίου έως 16 Απριλίου 2020	506 HCW	ProQoL, PSS-14	Τα αποτελέσματα αποκάλυψαν ότι οι επαγγελματίες του τομέα της υγείας έχουν υποστεί μεσαία έως υψηλά επίπεδα CF και BO κατά τη διάρκεια της κρίσης υγείας του COVID-19.	Απαραίτητη η εφαρμογή παρεμβάσεων που βοηθούν στην αποτροπή αυτών των ψυχοσωματικών προβλημάτων μακροπρόθεσμα

										στους επαγγελματίες υγείας.
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	-----------------------------------

ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΣΩΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΤΗΣ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗΣ

Στον παρακάτω **πίνακα 7** έγινε προσπάθεια καταγραφής των μελετών που, μεταξύ άλλων, έγινε σε αυτές η χρήση κάποιου ερωτηματολογίου ή κάποιου άλλου ερευνητικού εργαλείου με σκοπό τη διερεύνηση των ψυχικών επιπτώσεων του ιού SARS-COV-2 στους επαγγελματίες στο χώρο της υγείας. Όπως διαπιστώνετε περίπου το 93% των μελετών που χρησιμοποιήθηκαν στην ανασκόπηση κάνουν χρήση ή αναφέρονται σε τέτοια εργαλεία. Γενικότερα διαπιστώνεται ότι το πιο συχνά χρησιμοποιούμενο ερωτηματολόγιο είναι το MBI το οποίο αποτελεί εργαλείο αξιολόγησης της εμπειρίας ενός ατόμου για την επαγγελματική εξουθένωση και το οποίο εκτιμά την εξάντληση, τα συναισθήματά και τις στάσεις. Τέλος, περιλαμβάνει τρεις συνιστώσες: τη συναισθηματική εξάντληση, την αποπροσωποποίηση και την έλλειψη προσωπικών επιτευγμάτων, (Δανιηλίδου, 2013).

	ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΤΗΝ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗΣ	Sanghera et al, 2020	DASS-21, PHQ-9, GAD-7
	Duarte et al, 2020	CBI, DASS-21, SWLS, MBI, IES-R, ISI
	Batra et al, 2020	PHQ, GAD, PSS, ISI
	Raudenska et al, 2020	ProQOL-5, MBI, IES-R
	Barello et al, 2020	MBI
	Wu et al, 2020	MBI
	Luceno- Moreno et al , 2020	IES-R, HADS, MBI, BRS
	Buselli et al, 2020	ProQOL-5, PHQ-9, GAD-7
	Trumello et al, 2020	ProQOL-V, HADS, PSS-10
	Matsuo et al, 2020	MBI
	Giust et al, 2020	STAI- S, DASS-21, IES-6, MBI
	Shreffler et al, 2020	MBI
	Ruiz-Fernandez et al, 2020	ProQoL, PSS-14
	Cunill et al, 2020	GAD-7, PHQ-9, PHQ-15

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

ΣΥΖΗΤΗΣΗ:

Η νόσος του Covid-19 αυξάνει σημαντικά το βάρος και την πίεση των εργαζομένων στην υγειονομική περίθαλψη ιδιαίτερα από τις υγειονομικές εγκαταστάσεις που παρέχουν οξεία περίθαλψη (νοσοκομειακές). Η παρούσα συστηματική ανασκόπηση επικεντρώνεται στη διερεύνηση των ψυχικών και σωματικών επιπτώσεων των επαγγελματιών υγείας κατά τη διάρκεια της πανδημίας Covid-19 και υπογραμμίζει τον τεράστιο ψυχολογικό και σωματικό αντίκτυπο της νόσου του κοροναϊού 2019 στους εργαζόμενους της υγειονομικής περίθαλψης. Όπως προέκυψε, λοιπόν από την αναζήτηση στη διεθνή βιβλιογραφία και τη χρήση διαφόρων ερευνητικών εργαλείων που χρησιμοποιούσαν οι έρευνες που στελεχώνουν την εργασία αυτή, συμπεραίνεται ότι οι ψυχοσωματικές επιπτώσεις του Covid-19 στους επαγγελματίες υγείας βρίσκονται σε υψηλά επίπεδα.

Η νόσος του κοροναϊού 2019 επέβαλε μία έντονη αλλαγή στην ψυχολογική και σωματική ευημερία των επαγγελματιών υγείας, με αποτέλεσμα την εμφάνιση συμπτωμάτων έμμεσου τραυματισμού και μίας γενικότερης ψυχολογικής δυσφορίας. Μερικά από τα κυριότερα συμπτώματα που εμφανίζουν οι επαγγελματίες στο χώρο της υγείας και συνεπώς αποτελούν τις ψυχοσωματικές επιπτώσεις του Covid-19 σε αυτούς είναι:

- η κόπωση- εξάντληση
- η επαγγελματική εξουθένωση
- το άγχος- στρες
- η κατάθλιψη
- οι διαταραχές μετατραυματικού στρες (PTSD)
- και οι διαταραχές ύπνου.

Πιο αναλυτικά, οι επαγγελματίες που εμπλέκονται άμεσα με την φροντίδα ασθενών με Covid-19 και βρίσκονται συνηθέστερα στις πρώτες γραμμές αναφέρουν σοβαρή ψυχολογική πίεση, η οποία συσχετίζεται με υψηλά ποσοστά επαγγελματικής εξουθένωσης, κόπωσης και άγχους όπως αναφέρουν και οι έρευνες των (Trumello et al, 2020; Barello et al, 2020).

Επιπλέον, οι έρευνες των Matsuo et al, 2020 με τη χρήση του ερωτηματολογίου MBI διαπίστωσαν ότι περισσότερο από το 40% των νοσηλευτών και στην πλειοψηφία τους επαγγελματίες της πρώτης γραμμής και γυναικείου φύλου πληρούσαν τα κριτήρια για εξουθένωση και των Shreffler et al, 2020 που συμπλήρωσαν τα αποτελέσματα αυτά εκθέτοντας και τις αυξημένες διαταραχές ύπνου που αντιμετωπίζουν οι επαγγελματίες υγείας που βρίσκονται στην πρώτη γραμμή και έρχονται σε επαφή με τους μολυσμένους ασθενείς από τον ιό SARS-COV-2 και κατά συνέπεια με υψηλά άγχους και stress.

Μία σχεδόν αντίθετη άποψη εμφανίζει η έρευνα των Wu et al., 2020 όπου με τη χρήση του ερωτηματολογίου MBI, διαπιστώθηκε χαμηλότερη συχνότητα εξάντλησης στους επαγγελματίες υγείας της πρώτης γραμμής αλλά και ανησυχία για μόλυνση τους από τον κοροναϊό 2019, σε σχέση με την ομάδα των επαγγελματιών που εργάζονταν σε συνηθισμένους θαλάμους. Την εξαίρεση σε αυτή την έρευνα αποτελεί το δείγμα που χρησιμοποίησαν οι ερευνητές για την διεξαγωγή του αποτελέσματος, όπου το μεγαλύτερο ποσοστό των επαγγελματιών υγείας που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο εργάζονταν σε ογκολογικά τμήματα.

Επίσης, όπως υπογραμμίζεται στη μελέτη των Trumello et al, 2020 η έννοια του μετατραυματικού στρες συνδέεται άρρηκτα με την εξάντληση- εξουθένωση, καθώς τα δύο αυτά συμπτώματα αποτελούν δύο εξαιρετικά τραυματικά συμβάντα και όπως διαπιστώνεται και από τις έρευνες των Luceno- Moreno et al 2020; Giust et al, 2020; Raudenska et al, 2020, το σύνδρομο του μετατραυματικού στρες εμφανίζεται σε αρκετά υψηλά ποσοστά στους επαγγελματίες υγείας και συγκεκριμένα με 26,4% στην έρευνα των Luceno- Moreno et al 2020 και 36,7 στην έρευνα των Giust et al, 2020.

Οι Duarte et al, 2020 στην έρευνα που διεξήγαγαν με την χρήση του ερωτηματολογίου DASS-21 διερεύνησαν και αξιολόγησαν τα συμπτώματα της ψυχικής υγείας μέσω των αυτόαναφερομένων υποκατηγοριών του ερωτηματολογίου, οι οποίες είναι σχεδιασμένες για την μέτρηση των αρνητικών συναισθηματικών καταστάσεων της κατάθλιψης, του στρες και του άγχους. Επιπρόσθετα και οι Sanghera et al, 2020 στην ανασκόπηση που διεξήγαγαν και στη δευτερογενή δημοσίευση που πραγματοποίησαν έγινε χρήση ομοίως του ερωτηματολογίου DASS-21, όπου και οι δύο αυτές μελέτες συμπέραναν τα κανονικά έως ελαφρώς αυξημένα επίπεδα τους.

Όσον αφορά τις μελέτες των Cunill et al, 2020 και Batra et al, 2020 έχοντας χρησιμοποιήσει ή συμπεριλάβει διάφορες εκδόσεις και μορφές του ερωτηματολογίου PHQ διαπιστώνουν ομοίως τα μεσαία επίπεδα της κατάθλιψης παρατηρώντας επιπλέον τον μεγαλύτερο επιπολασμό της, στο νοσηλευτικό προσωπικό.

Τέλος, οι έρευνες των Ruiz-Fernandez et al, 2020 και Buselli et al, 2020 χρησιμοποίησαν το ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς ProQoL, το οποίο αξιολογεί την επαγγελματική ποιότητα ζωής σε τρεις διαφορετικές διαστάσεις (BO, CS, ST) όπου και στις δύο μελέτες έδειξαν μεσαία έως υψηλά ποσοστά επιπολασμού των συμπτωμάτων αυτών και συσχέτισαν αυτά με την εμφάνιση κατάθλιψης και άγχους.

Προτάσεις για παρέμβαση

Εν κατακλείδι, λόγω των σοβαρών και έντονων ψυχοσωματικών επιπτώσεων που έχει επιφέρει η πανδημία της νόσου του κοροναϊού 2019 στους επαγγελματίες υγείας, είναι απαραίτητη η χρήση ορισμένων παρεμβάσεων οι οποίες θα βοηθήσουν στην υποστήριξη και ενδυνάμωση των υγειονομικών.

Αρχικά, η ενημέρωση των επαγγελματιών υγείας για ορισμένες λεπτομέρειες που αφορούν τον ιό, για συγκεκριμένες ηθικές αποφάσεις, για την κατανομή των πόρων και για τη διαχείριση τους θα μειώσει τον φόβο, την αβεβαιότητα και την ανασφάλεια όλης αυτής της κατάστασης. Ειδικότερα θα πρέπει να περιλαμβάνουν ακριβείς πληροφορίες που θα σχετίζονται με τους παράγοντες κινδύνου

και θα διαμορφώνουν τις κατάλληλες συνθήκες για την αναθεώρηση και την εξέταση των παραγόντων αυτών, έτσι ώστε να διασφαλίσουν μία σαφή επικοινωνία, προστασία και περίθαλψη για το προσωπικό, (Ehrlich et al,2020).

Επιπρόσθετα, μεγάλη προσοχή θα πρέπει να δίνεται στην υποστήριξη της υγείας των HCW και η οποία θα περιλαμβάνει τη συχνή ξεκούραση και τα τακτικά διαλείμματα, όπως επίσης και μια ισορροπημένη διατροφή, επαρκή ενυδάτωση και ικανοποιητικά ποσοστά ύπνου, (Dzau et al, 2020; Santarone et al, 2020).

Εν τέλει, έχουν προταθεί διάφορες στρατηγικές για την μείωση της εμφάνισης των επιπτώσεων αυτών όπως παραδείγματος χάρη η συνεργασία με έμπειρους εργαζόμενους και τακτικές διαδικασίες με προγράμματα υποστήριξης από ομότιμους που διατίθενται στο προσωπικό. Επίσης εξίσου σημαντική αποτελεί η υποστήριξη από ειδικούς ψυχολόγους και η επαγγελματική συμβουλευτική. Ωστόσο η εκπαίδευση των υπαλλήλων για τον τρόπο διαχείρισης του άγχους και η εκμάθηση σε αυτούς πρακτικών και παρεμβάσεων οι οποίες στοχεύουν στην ενίσχυση και διατήρηση της προσωπικής τους ανθεκτικότητας αποτελούν και αυτές σημαντικό κομμάτι για την ευεξία τους, (Greenberg et al ,2020)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ -ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ:

Συμπερασματικά, τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης έδειξαν ότι οι σωματικές και ψυχολογικές επιπτώσεις που έχει επιφέρει η πανδημία της νόσου του κοροναϊού 2019 στους επαγγελματίες υγείας και κυρίως σε αυτούς που εργάζονται σε νοσοκομειακές εγκαταστάσεις είναι πολλαπλές και κυρίως εμφανίζονται με τη μορφή συμπτωμάτων άγχους, στρες, κατάθλιψης, κόπωσης και εξάντλησης, τα οποία και οδηγούν σε περιπτώσεις επαγγελματικής εξουθένωσης.

Αυτό λοιπόν συμβαίνει καθώς τα καθήκοντα και οι απαιτήσεις των επαγγελματιών υγείας είναι πολυάριθμα και ειδικά την περίοδο αυτή της πανδημίας του covid-19. Γι' αυτό λόγο υπάρχουν έχουν σταθμιστεί και δημιουργηθεί διάφορα ερευνητικά εργαλεία, τα οποία είναι ικανά να προσδιορίσουν τις επιπτώσεις με ποσοτικές και ποιοτικές μεταβλητές και να τις αξιολογήσουν προσφέροντας μία πολύπλευρη και σφαιρική εικόνα των περιπτώσεων αυτών. Καθώς λοιπόν ο covid-19 αποτελεί ένα μείζον ζήτημα της παγκόσμιας κοινότητας, έχουν διεξαχθεί κυρίως σε διεθνές επίπεδο πολυάριθμες περιπτώσεις ερευνών, που αξιολογούν την ψυχοσωματική υγεία των «ηρώων» της περιόδου αυτής (των επαγγελματιών υγείας). Κάτι δυστυχώς που δεν συμβαίνει στο ελλαδικό χώρο, αφού δεν έχουν ακόμα πραγματοποιηθεί μελέτες που να ερευνούν το θέμα αυτό.

Οι ανάγκες λοιπόν των επαγγελματιών υγείας έχουν αυξηθεί κατακόρυφα, καθώς δέχονται μεγάλες πιέσεις, οι οποίες επηρεάζουν την ψυχική τους ευεξία και παρά το γεγονός της σημαντικότητας του φαινομένου αυτού δεν υπάρχουν τα κατάλληλη υποστηρικτική μεθοδολογία που θα παρέχει στους επαγγελματίες υγείας την ψυχολογική υποστήριξη, την βοήθεια διαχείρισης και επίλυσης των προβλημάτων αλλά και την μεθοδολογική επαγγελματική εμπειρία την οποία χρειάζονται για να αντιμετωπίσουν τις καταστάσεις αυτές.

Συνεπώς, επιτακτική ανάγκη αποτελεί η ανάπτυξη και η παροχή υποστηρικτικών - ψυχολογικών παρεμβάσεων, οι οποίες θα μειώνουν τον αρνητικό αντίκτυπο της πανδημίας και θα ενισχύουν την υποστήριξη της ψυχικής υγείας και ευεξίας των υγειονομικών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Γαλάνης, Π. (2009). Συστηματική ανασκόπηση και μετα-ανάλυση. Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής, 26(6):826-841.
- Δανιηλίδου Α. (2013) Η μελέτη της επαγγελματικής εξουθένωσης των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με τρία ανταλλακτικά μοντέλα το μοντέλο της Maslach το μοντέλο της Pines και το μοντέλο της Κοπεγχάγης. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη
- ΔημητρόπουλοςΧ. , ΦιλίππουΝ. (2008).Η επαγγελματική εξουθένωση στο χώρο της υγείας.Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής, 25(5):642-647.
- ΔιλιντάςΑ. (2010). Μελέτη του συνδρόμου επαγγελματικής εξουθένωσης στο προσωπικό ενός πανεπιστημιακού νοσοκομείου. Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής, 27(3):498-508.
- Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας (2020). Ημερήσια έκθεση επιτήρησης COVID-19. Ανακτήθηκε από:<https://eody.gov.gr/wp-content/uploads/2021/05/covid-gr-daily-report-20210501.pdf>
- Καρακώστας Κ. (2014). Σύνδρομο επαγγελματικής εξουθένωσης. Περιεγχειρητική Νοσηλευτική, 1(1).
- Ρέππα Ε. (2019). Το σύνδρομο της επαγγελματικής εξουθένωσης των νοσηλευτών. Περιεγχειρητική Νοσηλευτική, 8, 1.
- ΡιζόπουλοςΘ., ΓούλαΑ., Σταμούλη Μ.Α. (2020). Το σύνδρομο επαγγελματικής εξουθένωσης σε νοσηλευτές δημόσιου γενικού νοσοκομείου της Αττικής. Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής, 37(3):376-383.
- Πατελάρου, Ε., &Μπροκαλάκη, Η. (2010). Μεθοδολογία της Συστηματικής Ανασκόπησης και Μετα-ανάλυσης. Νοσηλευτική, 49(2):122-130.
- EwlesE., SimnettI. (2011). Προάγοντας την υγεία ένας πρακτικός οδηγός (Κ.Α. Μεράκου, Μετ.). Λευκωσία:Broken Hill Publishers LTD.

ΑΓΓΛΙΚΗ

- Ahmed S., Ajisola M., Bakibinga P., (2020). Impact of the societal response to COVID-19 on access to healthcare for non-COVID-19 health issues in slum communities of Bangladesh, Kenya, Nigeria and Pakistan: results of pre-COVID and COVID-19 lockdown stakeholder engagements. BMJ Glob Health,5.
- AkandeO., Akande T. (2020). COVID-19 pandemic: A global health burden.NigerianPostgraduate Medical Journal, 27, 147-155.
- Andersen K., RambautA., LipkinW., et al. (2020). The proximal origin of SARS-CoV-2. Nature Medicine, 26, 450–452
- Balasubramanian A., Paleri V., et al., (2020). Impact of COVID-19 on the mental health of surgeons and coping strategies. Head Neck, 42(7):1638-1644.

- Barello S., Palamenghi L., Graffigna G.(2020). Burnout and somatic symptoms among frontline healthcare professionals at the peak of the Italian COVID-19 pandemic. *Psychiatry Res*, 290:113129
- Batra K., Singh TP., Sharma M., et al. (2020). Investigating the Psychological Impact of COVID-19 among Healthcare Workers: A Meta-Analysis. *Int J Environ Res Public Health*, 17(23):9096.
- Buselli R., Corsi M., Baldanzi S., et al. (2020). Professional Quality of Life and Mental Health Outcomes among Health Care Workers Exposed to Sars-Cov-2 (Covid-19). *Int J Environ Res Public Health*, 17(17):6180.
- Carter P., Anderson M., Mossialos E., (2020). Health system, public health, and economic implications of managing COVID-19 from a cardiovascular perspective. *European Heart Journal*,41, 2516–2518.
- Chang A., Cullen M. Harrington R., et al. (2020). The impact of novel coronavirus COVID-19 on noncommunicable disease patients and health systems: a review. *Journal of Internal Medicine*, 289, 439-597.
- Clary L., Wang C.,Byrne M., et al. (2020). COVID-19 Pandemic-Related Practices and Policies Affecting the Continuity of Behavioral Health Care Among Children with Diabetes. *TranslBehav Med*,10(4):819-826.
- DeeksJ., DinnesJ.,Takwoingi Y., et al. (2020). Diagnosis of SARS-CoV-2 infection and COVID-19: accuracy of signs and symptoms; molecular, antigen, and antibody tests; and routine laboratory markers.*CochraneLibrary*. Ανακτήθηκε από: <https://doi.org/10.1002/14651858.CD013596>
- Dinibutun SR. (2020). Factors Associated with Burnout Among Physicians: An Evaluation During a Period of COVID-19 Pandemic. *J HealthcLeadersh*,2020:12,85—94.
- Duarte I., Teixeira A., Castro L., et al. (2020). Burnout among Portuguese healthcare workers during the COVID-19 pandemic. *BMC Public Health*, 20(1):1885.
- Dzau V., Kirch D., Nasca T. 2020. Preventing a Parallel Pandemic — A National Strategy to Protect Clinicians’ Well-Being.*N Engl J Med*, 383:513-515.
- Ehrlich H., McKenney M., Elkbuli A. 2020.Protecting our healthcare workers during the COVID-19 pandemic. *Am J Emerg Med*, 38(7): 1527–1528
- Freudenberger, H.J (1974). Staff burnout. *Journal of Social Issues*, 30 (1) 159 -165.
- GiorgiG., LeccaL.,AlessioF., et al. (2020). COVID-19-Related Mental Health Effects in the Workplace: A Narrative Review.*Int. J. Environ. Res. Public Health*, 17(21), 7857
- Giusti EM., Pedroli E., D’Aniello GE., et al. (2020). The Psychological Impact of the COVID-19 Outbreak on Health Professionals: A Cross-Sectional Study. *Front Psychol*, 11:1684.
- Greenberg N., Docherty M., Gnanapragasam S. et al. 2020. Managing mental health challenges faced by healthcare workers during covid-19 pandemic. *BMJ* ,368.
- Guan W, Ni Z, Hu Y, Liang W, Ou C, He J, et al. (2020). Clinical Characteristics of Coronavirus Disease 2019 in China. *NEJM*, 382 ,18.
- Joshi G., Sharma G., (2020). Burnout: A risk factor amongst mental health professionals during COVID-19. *Asian J Psychiatr*,54: 102300.
- Li W., Yang Y., Lin Z., et al, (2020). Progression of Mental Health Services during the COVID-19 Outbreak in China. *Int J BiolSci*, 16(10): 1732–1738.
- Luceño-Moreno L., Talavera-Velasco B., et al. (2020).Symptoms of Posttraumatic Stress, Anxiety, Depression, Levels of Resilience and Burnout in Spanish Health Personnel during the COVID-19 Pandemic. *Int J Environ Res Public Health*, 17(15):5514.

- Maslach, C. (1982), *Burnout-The Cost of Caring*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Matsuo T., Kobayashi D., Taki F., ET AL. (2020). Prevalence of Health Care Worker Burnout During the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Pandemic in Japan. *JAMA Netw Open*, 3(8).
- Min L. Lixia G. Mingzhou Y. et al., (2020) The psychological and mental impact of coronavirus disease 2019 (COVID-19) on medical staff and general public – A systematic review and meta-analysis, *291*, 113190.
- Neto M., Almeida H., D'arcEsmeraldo J., et al., (2020). When health professionals look death in the eye: the mental health of professionals who deal daily with the 2019 coronavirus outbreak. *Sciencedirect* .288, 112972.
- Ornell F., Halpern S., Kessler F., et al., (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on the mental health of healthcare professionals, *Cad. Saúde Pública*, 36 (4).
- Raudenská J., Steinerová V., Javůrková A., et al. (2020). Occupational burnout syndrome and post-traumatic stress among healthcare professionals during the novel coronavirus disease 2019 (COVID-19) pandemic. *Best Pract Res Clin Anaesthesiol*, 34(3):553-560.
- Ruiz-Fernández M., Ramos-Pichardo J., et al. (2020). Compassion fatigue, burnout, compassion satisfaction and perceived stress in healthcare professionals during the COVID-19 health crisis in Spain. *JCN*, 29: 4321-4330.
- Ruiz-Fernández M., Ramos-Pichardo J., et al. (2020). The Impact of COVID-19 on Spanish Health Professionals: A Description of Physical and Psychological Effects. *International Journal of Mental Health Promotion*, 22.
- Salazar de Pablo G., Vaquerizo-Serrano J., et al. (2020). Impact of coronavirus syndromes on physical and mental health of health care workers: Systematic review and meta-analysis. *J Affect Disord*, 275:48-57.
- Sanghera J., Pattani N., Hashmi Y., et al. (2020). The impact of SARS-CoV-2 on the mental health of healthcare workers in a hospital setting-A Systematic Review. *Journal of Occupational Health*, 62(1).
- Santarone K., McKenney M., Elkbuli A. 2020. Preserving mental health and resilience in frontline healthcare workers during COVID-19. *Am J Emerg Med*, 38 (7): 1530-1531.
- Sher L. (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on suicide rates. *QJM*, 113, 707-712.
- Shreffler J., Petrey J., Huecker M. (2020). The Impact of COVID-19 on Healthcare Worker Wellness: A Scoping Review. *West J Emerg Med*, 21(5):1059-1066.
- Trumello C., Bramanti SM., Ballarotto G., et al. (2020). Psychological Adjustment of Healthcare Workers in Italy during the COVID-19 Pandemic: Differences in Stress, Anxiety, Depression, Burnout, Secondary Trauma, and Compassion Satisfaction between Frontline and Non-Frontline Professionals. *Int J Environ Res Public Health*, 17(22):8358.
- Uppal A., Silvestri D., Siegler M., et al. (2020). Critical Care and Emergency Department Response At The Epicenter Of The COVID-19 Pandemic. *Health Affairs* vol, 39, 8.
- Usher K., Durkin J., Bhullar N., (2020). The COVID-19 pandemic and mental health impacts. *Int J Ment Health Nurs*, 29(3): 315–318.
- Vandenberg O., Martiny D., Rochas O., et al. (2020). Considerations for diagnostic COVID-19 tests. *Nat Rev Microbiol*, 14, 1–13.
- Viswanathan M, Kahwati L, Jahn B, Giger K, et al. (2020). Universal screening for SARS-CoV-2 infection: a rapid review. *Cochrane Library*. Ανακτήθηκε από: <https://doi.org/10.1002/14651858.CD013718>

- Wang Z., Tang K. (2020). Combating COVID-19: health equity matters. *Nature Medicine*, 26,458.
- Williams O. (2020). COVID-19 and Private Health: Market and Governance Failure. *Development* (Rome), 1-10.
- World Health Organization (2020). Coronavirus disease (COVID-19) Weekly Epidemiological Update and Weekly Operational Update. Ανακτήθηκε από:<https://www.who.int/publications/m/item/weekly-operational-update-on-covid-10---3-may-2021>
- World Health Organization (2020). Coronavirus disease (COVID-19) Weekly Epidemiological Update and Weekly Operational Update. Ανακτήθηκε από:<https://www.who.int/publications/m/item/weekly-epidemiological-update---29-december-2020>
- World Health Organization. (2020) Mental health and psychosocial considerations during the COVID-19 outbreak. Ανακτήθηκε από:<https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/331490/WHO-2019-nCoV-MentalHealth-2020.1-eng.pdf>
- World Health Organization (2020) Transmission of SARS-CoV-2: implications for infection prevention precautions. Ανακτήθηκε από:<https://www.who.int/news-room/commentaries/detail/transmission-of-sars-cov-2-implications-for-infection-prevention-precautions>
- World Health Organization. (2020) WHO announces COVID-19 outbreak a pandemic. Ανακτήθηκε από:www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/news/news/2020/3/who-announces-covid-19-outbreak-a-pandemic
- Wu Y., Chen C., Chan Y. (2020). The outbreak of COVID-19: An overview. *J Chin Med Assoc*, 83(3), 217–220.
- Wu Y., Wang J., Luo C., et al. (2020). A Comparison of Burnout Frequency Among Oncology Physicians and Nurses Working on the Frontline and Usual Wards During the COVID-19 Epidemic in Wuhan, China. *J Pain Symptom Manage*, 60(1).
- Zitek T. (2020). The Appropriate Use of Testing for COVID-19. *West J Emerg Med*, 21(3): 470–472.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

ΑΔΕΙΑ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Σχολή Επιστημών Υγείας
Τμήμα Νοσηλευτικής

Πληροφ. : Ευαγγ. Γωνιανάκη-Χρονάκη
Τηλέφ. : 2810379538

ΑΤΕΛΩΣ
(άρθρο 13 Ν.2579/98)

Ηράκλειο, 10/12/2020

Αρ. Πρωτ. : _____ 3815

ΠΡΟΣ:
ΚΡΗΤΙΚΑΚΗ ΕΜΜΑΝΟΥΕΛΑ
ΠΕΤΡΑΚΗ ΝΙΚΗ

Κοιν.: Επιβλέπων καθηγητής
Ρίκος Νικόλαος

ΘΕΜΑ: Ανάθεση εκπόνηση Πτυχιακής Εργασίας

Ανατίθεται κατόπιν πρότασης της Προέδρου του Τμήματος Νοσηλευτικής η εκπόνηση Πτυχιακής εργασίας, στους:

ΥΝ7080 ΚΡΗΤΙΚΑΚΗ ΕΜΜΑΝΟΥΕΛΑ
ΥΝ7182 ΠΕΤΡΑΚΗ ΝΙΚΗ

με θέμα: «SARS-COV-2 Η σωματική και ψυχική επίπτωση στους επαγγελματίες υγείας».

Ο εκπαιδευτικός που θα επιβλέπει την Πτυχιακή Εργασία ονομάζεται: Ρίκος Νικόλαος

Παρατηρήσεις:

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Η υποβολή της Πτυχιακής Εργασίας πρέπει να γίνεται στις καθορισμένες από το Τμήμα ημ/νίες. Η παρουσίαση της Π.Ε θα γίνεται σε προφορική περιήληψη & ΟΧΙ ανάγνωση. Η αίτηση για την υποβολή της Π.Ε. πρέπει να συνοδεύεται από 1 αντίτυπο, 2 CD & από την απόφαση για ανάθεση εκπόνησης Π.Ε.

Η Πρόεδρος του Τμήματος

Ευριδίκη Πατελάρου
Καθηγήτρια